

BRANKO MURIĆ

Vera in razum: vzajemna korelacija v svobodi avtonomnega sožitja

POVZETEK

Z okrožnico *Fides et ratio* je papež Janez Pavel II. na predvečer drugega tisočletja pozval najprej Katoliško cerkev in zatem tudi vse človeštvo, vse ljudi dobre volje k širokemu dialogu med vero in razumom, med teologi in filozofi, med Cerkvijo in družbo, kulturo, znanostjo. Rdeča nit, ki se vleče okrog ideje dialoške korelacije, je iskanje resnice in človekova neodtujljiva spodobnost in pravica do tega iskanja. Članek zastavlja vprašanje možnosti aktualiziranega branja okrožnice *Fides et ratio* v kontekstu sodobnega postmodernega trenutka. Najprej izoblikuje kontekstualne koordinate miselnih tokov, ki so prisotni v okrožnici: povezanost s predhodnim učiteljstvom 19. stol., povezanost s predhodnimi doktrinalnimi postavkami Janeza Pavla II. in pomen odnosa med vero in razumom v pontifikatu Benedikta XVI. Iz tega se razbere nov pristop okrožnice do moderne, ki je po mnenju avtorja nov hermenevtični predlog simpatetične bližine in istočasno kritične razdalje. Preko teh uvidov se kaže tudi resnični smisel, ki ga je Janez Pavel II. postavil pred filozofijo in teologijo v kontekstu postmoderne: nujnost, da vera in razum živita v vzajemni korelaciji sožitja, ki temelji na medosebni avtonomni svobodi.

Ključne besede:

Fides et ratio, vera in razum, moderna, postmoderna, filozofija, teologija, komunikacijski um, verujoči razum

UVOD

Eden izmed glavnih izzivov sodobne družbe je vprašanje radikalizacije in polarizacije stališč posameznikov, skupin in celotne družbe po vseh različnih slojih.¹ Ta radikalizacija vodi proti pojavom novih fundamentalizmov v svetovnonazorskih,

verskih, kulturoloških, znanstvenih, političnih in družbenih vprašanjih. Radikalizacija ne vodi proti odprti družbi dialoga, resničnega iskanja izboljšanja in vzajemnega bogatenja, temveč lahko vodi v temeljno nerazumevanje, diskriminacijo in konflikte. Z druge strani pa se kaže vse večja redukcija tega, kar imenujemo razum in racionalnost; ta pojav je povezan



s tehnološko učinkovitostjo oziroma se razum in racionalnost povezujeta z občutji, da tako emocionalnost pri izbirah praktično vodi v iracionalnost.

To so izzivi, ki jih moramo razbrati, ko premišljujemo o obrazu sodobne družbe in človeka. Prepričan sem, da so humanistične znanosti, predvsem filozofija in teologija, poklicane ne zgolj opisovati teh fenomenov značaja sodobne družbe, temveč tudi doprinesiti k spremembi tega reduciranega prevpraševanja stvarnosti. Da bi prišlo do tega, je potrebno slediti načelom dialoga. Zato moramo v humanističnih znanostih ponovno aktualizirati vprašanje resničnega dialoškega odnosa med vero in razumom preko interdisciplinarnega in transdisciplinarnega pristopa, kakršne predlaga sodobna katoliška teologija in filozofija, ki je občutljiva za krščanske vrednote. To pa zahteva vrednotenje preteklosti, presojanje sedanjosti in odločno usmeritev v prihodnost.

Z okrožnico *Fides et ratio* je papež Janez Pavel II. na predvečer drugega tisočletja pozval najprej Katoliško cerkev in zatem tudi vse človeštvo, vse ljudi dobre volje, k širokemu dialogu med vero in razumom, med teologi in filozofi, med Cerkvijo in družbo, kulturo, znanostjo. Poleg tega je rdeča nit, ki se vleče okrog ideje dialoške korelacije, iskanje resnice in človekova neodtujljiva spodobnost in pravica do tega iskanja.

V tem delu se bomo ukvarjali s kontekstualizacijo okrožnice *Fides et ratio* 20 let po njenem izidu, da bi uspeli uvideti njeno aktualnost, preko nekaj različnih miselnih tokov, ki nastopajo v besedilu okrožnice.

KONTEKSTUALNE KOORDINATE MISELNIH TOKOV OKROŽNICE *FIDES ET RATIO*

Ko je danes govora o okrožnici *Fides et ratio* (*Vera in razum* – VR), ki je od izida izzvala veliko zanimanje javnosti, menim, da k njej ni več potrebno pristopati na način predstavljanja njene vsebine, saj je vplivala

na razvoj teološke misli in se vtisnila v srce in pamet različnih teoloških disciplin, posebno fundamentalne teologije. Skušali bomo ubrati problemsko-perspektivni pristop; da pa bi to dosegli, je obenem pomembno izraz okrožnice umestiti v kontekst njenega nastanka in ne zanemarjati samih namenov, literarne vrste in oblik izražanja v encikliki. K tej kontekstualizaciji nam lahko pomaga nekaj koordinat njenih miselnih tokov.

Prva koordinata je povezanost okrožnice *Fides et ratio* s cerkvenim učiteljstvom v drugi polovici 19. stoletja. S tem mislim na tri ključne dokumente: okrožnica *Qui pluribus* bl. papeža Pija IX. (9. november 1849), konstitucija *Dei Filius* Prvega vatikanskega koncila (24. aprila 1870) in okrožnica *Aeterni patris* papeža Leona XIII. (4. avgust 1879). Vsi tri dokumenti se soočajo s temo odnosa vere in razuma, ko premišljujejo to tragično razdeljenost, kakor to opaža tudi Janez Pavel II. v okrožnici v delu, ki je namenjen povzetku zgodovinske rekonstrukcije modernega stanja (VR, št. 45–48).² Okostje tega cerkvenega učenja o odnosu med vero in razumom bi lahko poimenovali z izrazom *duplex ordo cognitionis*. Zdi se, da želi znotraj tega precepa med zavestjo o tragični razdeljenosti in zvestobi predhodnemu cerkvenemu magisteriju Janez Pavel II. poudariti nujnost sanacije in blage preusmeritve nauka, brez da bi rušil upravičenost govora o dvojnem redu spoznanja. Preko vzporejanja *Dei Filius* in *Fides et ratio* lahko vidimo, kakšno pomoč pri tej sanaciji Janeza Pavla II. igra Drugi vatikanski koncil in dogmatična konstitucija o Božjem razodetju *Dei Verbum*, predvsem št. 2 in 5, kjer se personalistični participacijsko-komunikacijski odnos med Bogom in človekom izkaže kot ustvarjen preko besede razodetja in človeškega odgovora na razodetje v poslušnosti vere in pastoralna konstitucija o Cerkvi v sodobnem svetu *Gaudium et spes*, predvsem v svoji pastoralni in dialoški skrbi in odprtosti do sveta, kjer se izrazi korelacija med skrivnostnostjo Božjega razodevanja in skrivnostjo človeške osebe.





Poleg tega se na temelju teh dokumentov izvršuje rekonstruiranje in obnova pokoncilске teologije tudi v apostolski konstituciji *Sapientia christiana* (15. april 1979), ki se navezuje na *Aeterni patris* Leona XIII. Zanimivo je opazovati bistveno razliko sanacijskega postopka Leona XIII. in Janeza Pavla II. Če je Leon XIII. hotel filozofiji dodeliti močno epistemološko vlogo za teologijo³ in je s tem ogrozil njeno zahtevo po avtonomiji, saj jo je postavil pod teologijo, je Janez Pavel II. obrnil ta odnos in v postopku sanacije odnosa med vero in razumom govori celo o nalogah teologije za filozofijo, posebno v št. 92–99. Na tem mestu ni možno podrobneje vstopiti v analizo tega vprašanja, vendar se mi zdi, da je s tem nastopila osvoboditev od sintagme t.i. *ancilarnosti* (služabništva) filozofije teologiji in tudi teologije filozofiji! Nadalje se je dogodila še ena sprememba vlog: če je Leon XIII. na koncu 19. stol. opazil, da mora braniti vero in nadnaravno pred racionalizmom in naturalizmom, je Janez Pavel II. na koncu 20. stol. izkusil, da mora braniti razum pred iracionalnimi izhodišči šibkega uma. V tem sestoji svojevrsten precedens in preroška gesta, saj se je papež kot teolog znašel v vlogi znanitelja pravega namena filozofije filozofom: filozofija se začne s čudenjem, hrani se z ljubeznijo do modrosti in živi od neprekinjenega iskanja resnice.

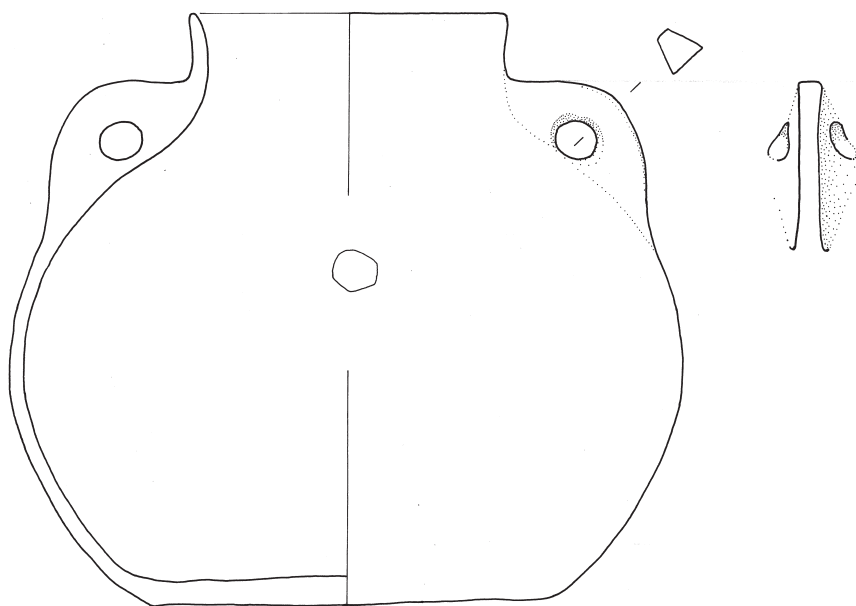
Druga koordinata nastanka *Fides et ratio* je povezana s kontekstom pontifikata Janeza Pavla II., kot je to sam izrazil v okrožnici, saj obstaja določena naslonitev na predhodne dokumente, predvsem na njegovo prvo okrožnico *Redemptor hominis* iz leta 1979, posebno št. 7–10, in na okrožnico *Veritatis splendor* iz leta 1993, posebno št. 54–64, kjer je govora o resnici, ki počiva v zavesti tistega, ki teži za dobrim. S tem je do izraza prišla osrednja misel, ki se vleče skozi okrožnico *Fides et ratio* in sestoji v tem, da je osrednja skrb osvetliti od Boga dano resnico, saj je Bog v svoji utelešeni Besedi človeku dal, da lahko v poslušanju te Besede in uporabi lastnega intelekta najde odgovore na temeljna

vprašanja in poslednji smisel svojega življenja in obstoja, tako da odkriva dimenzijo odrešenosti. S tem se odpira pot od ustvarjenega razuma do odrešenega razuma.

Tretja koordinata, ki bi morala narekovali perspektivo okrožnice *Fides et ratio*, pa je obdobje njene recepcije v pontifikatu papeža Benedikta XVI. in papeža Frančiška. Dovolj je spomniti se nekaj ključnih trenutkov Benediktovega pontifikata, ki so obeleževali osvetljevanje te teme: okrožnica *Deus caritas est* iz leta 2005, posebno št. 1–18 in 28, kjer je govora o korelaciji med vero in razumom⁴ in o t. i. »čiščenju razuma«, govor v Regensburgu leta 2006, okrožnica *Spe salvi* iz leta 2008, posebno št. 1–23, pripravljen govor ob obisku rimske univerze Sapienza leta 2008, apostolsko pismo motuproprij *Porta fidei* iz leta 2011, s katerim je najavil leto vere ter zadnji dokument, ki ga je potem dokončal in leta 2013 izdal že papež Frančišek, *Lumen fidei*, posebno št. 32–34. Vse to dokazuje, kako je misel Benedikta XVI. treba razbirati kot hermenevitični ključ okrožnice *Fides et ratio*. Benedikt XVI. namreč trdi, da je redukcija razuma na interese instrumentalno-tehnicističnega znanja, ki ne sprejema celote resnice, zelo problematično. Tako znanje namreč ni relevantno za življenje ljudi in človeško iskanje celovitega in poslednjega smisla. V končni fazi, znotraj tako rediciranega razuma tudi vera izgubi svoj pomen, saj vprašanje smisla postane odveč ali celo moteče. Za vero je torej izjemnega pomena vztrajanje na razumu, ki razširja svoja obzorja, pokazati zaupanje v zdravi razum (*common sense*), ki se v Cerkvi izraža skozi skupnostno prepričanje vere (*sensus fidei* – *consensus fidelium*). Prav tukaj pa se pokaže ključna točna konkretizacije zahtev po sozvočju in sožitju vere in razuma, ki ju papež Frančišek Cerkvi predlaga v načelu sinodalnosti. Še več, Frančišek daje številne nove spodbude za razumevanje občutka za vero pri vernikih (*sensus fidei*), saj kaže na nujnost poslušanja in odločanja (torej tudi racionalnosti vere) v skupnosti Cerkve.⁵







Dvoročajni kroglast lonec (amforiskos) z ravnim dnom in perforacijo na trupu,
narejeno po žganju

Najdišče: Ain Samiyeh

Višina: 15,4 cm

Premer ustja: 8,3 cm

Inv. št.: 18

Datacija: zgodnja bronasta doba (2300–2000 pr. Kr.)

Foto: Tomo Jeseničnik



NOVI PRISTOP K MODERNI ZARADI TRAGIČNEGA RAZKORAKA MED VERO IN RAZUMOM

Znotraj navedenih koordinat razvoja katoliškega cerkvenega učiteljstva, s katerimi smo kontekstualizirali okrožnico *Fides et ratio*, se odvija dramatična dinamičnost konkretnega zgodovinskega poteka, ki v sebi nosi vzpone in padce, dobro in zlo, smerokaze in stranpote, v katerih so se razvijali teologija, filozofija, znanost, človeštvo in tudi samo razumevanje vere. Ta zapis ni mesto, kjer bi lahko navedli vse točke tega razvoja, vendar lahko izpostavimo ključno novost, da okrožnica *Fides et ratio* začenja z zavestjo o vlogi antropološkega obrata (uvodno poglavje, št. 1-6) za razumevanje skrivnosti modrosti. Le-ta se človeku kaže (št. 7-15) posebno v ključu razodevanja znotraj zgodovine odrešenja, ko pokaže logičnost krščanske vere v prijateljski korelaciji med vero in razumom (št. 16-35). Taka zgodovinska rekonstrukcija poti med vero in razumom, ki jo podaja okrožnica skozi razvojni potek posameznih obdobij filozofije in teologije (št. 36-48), nima namena restavracije – v smislu neosholastike, ki bi želela npr. v Tomažu Akvinskem videti zgolj normo in ne smerokaz – niti prikazati v celovitosti resničnosti, kot da v teologiji ne bi smelo biti nič, kar ni neposredno navedeno v okrožnici, temveč je namen okrožnice v tem, da pokaže ključne trenutke mogoče korelacije med vero in razumom, posebno v obdobju po tragičnem razkoraku med tema realnostma v modernem času.

V nadaljevanju se bomo posvetili temu, kakšen je nov način pristopa k moderni, s katerim se želi pretolmačiti postmoderno stanje razuma in vere. Do okrožnice *Fides et ratio* se niti eno besedilo cerkvenega učiteljstva ni soočilo z moderno na tak način, kot ga predlaga Janez Pavel II., ki na dveh mestih posebej razlaga obdobje moderne (št. 5 in 45-48) in kjer podaja jasno stališče za spremembo v pristopu. Ta obrat je razviden v nujnosti iskrenega in spoštuječega dialoga,

prav kakor je zapisano v Svetem pismu:

»Vselej bodite vsakomur pripravljeni odgovoriti, če vas vpraša za razlog upanja, ki je v vas.« (1 Pt 3,15) V tem dialogu je moč razbrati novo hermenevtiko pristopa k moderni filozofiji, nov način interpretacije moderne; po eni strani simpatetična bližina, po drugi pa nujen kritični odklon.

Ta hermenevtični pristop je nakazan že v št. 5, ki je umeščena na uvod v dokument in kjer papež obširno prikazuje, da se tema resnice nahaja enako na obzorju razuma kot tudi vere. Verjetno lahko tukaj razberemo nujnost, da se v človeku obzorja stapljajo, kakor je to domislil že Hans Georg Gadamer.⁶ Čeprav izstopa boleče dejstvo »omračenosti« glede vprašanja o resnici dandanes, papež istočasno iskreno priznava pomemben doprinos moderne filozofije, ki je z osredotočenjem na človeka (subjekt) omogočila razvoj kulture, zgodovine, politike in tematike svobode (prim. VR, št. 5). »Omračenost« glede vprašanja o poslednji resnici, ugotavlja papež, se nahaja v obteženosti emancipiranega razuma z novimi znanji, s čimer pa je sam sebe neprestano in progresivno vse bolj podvrgel lastni avtoriteti, oz. kot to izrazi okrožnica, se je zavozljal sam vase. Tako zavozlan sam v sebe temelji zgolj na eksaktnosti empirije in tehnični veščini ter postaja, kakor ugotavlja Heidegger, vse bolj le instrumentalni razum, ki postavlja samega sebe za cilj in edino normo. Z drugimi besedami, razum je začel diktirati nujnost, da mora obvladati celotno resničnost, s tem pa pelje to isto resničnost v zanemarjenost iracionalnega področja, kakor to kaže sedanje stanje postmoderne.⁷

To, kar se v »kritičnem odklonu« predlaga v hermenevtičnem postopku sanacije tako zamotanega razuma, je sposobnost, da razum vzdigne svoj pogled višje, da doseže resnico obstoja, da se dospe do resnične svetlobe in razsvetljenja, ki prihaja iz utelešene Besede, notranjega Učitelja, notranje Svetlobe, kakor to imenuje sv. Avguštin, s čimer bi lahko govorili o drugem obdobju razsvetljenstva v teologiji.⁸ Tukaj se razkriva ključna kritika





moderne filozofije, ki tega ni znala prepoznati in se osredotoča na gnoseološko epistemologijo, pri čemer pa izgublja obzorje same biti, ki jo preiskuje. Drugače rečeno, »namesto da bi se naslonila na človekovo zmožnost spoznavanja resnice, je raje poudarjala njene meje in določenosti« (VR, št. 5). Navzlic temu in kljub vse globlji krizi razuma, o kateri govorijo priznani filozofi, imamo še vedno močno zahtevo, da se za resnično prizna le to, kar je v domeni razuma; tisto pa, kar je v domeni vere in tako izven samega razuma, pa je tako posledično nerazumno. Zdi se, da ostaja veljavna oddaljenost: filozof ne more verovati, a tisti, ki veruje, ne more filozofirati. Okrožnica tako stališče zavrača. Po eni strani se danes paradokсно banalizira sposobnost razuma kot nezmožnega, a poudarja primat izkušnje ter nagona, ki postajata normativna, saj se preko njiju opravičujejo svoboda in pravice človeka. Po drugi strani pa se nasprotuje možnosti spoznanja resnice. Sámó resnico se banalizira na nenujnost, nepotrebnosti ali na golo dejstvo; tega, česar ne moremo dokazati, do česar nismo prišli preko eksperimentalnih oz. forenzičnih postopkov, ne moremo vzeti v obzir kot dejstvo ali resničnost. Obenem pa si lahko postavimo vprašanje: kdo odloča o pravilnosti, veljavnosti in resničnosti samih dejstev? Da bi neko dejstvo bilo veljavno, ga je nujno povezati in razložiti z drugimi dejstvi? Zatorej okrožnica poudarja, kako je razum sposoben, vendar sam ne more odločevati anarhično. Razum potrebuje pravila, po katerih lahko pravilno presoja (prim. VR, št. 18), razbirajoč »knjigo narave« (VR, št. 19). Tako lahko človek s sredstvi svojega razuma dospe do spoznanja Stvarnika. Nezmožnost sodobnega razuma, da spozna Boga za Stvarnika, ne pomeni manka sposobnosti razuma, temveč le-ta izhaja iz človeške svobodne volje, katere zloraba vodi v greh (prim. VR, št. 19). Okrožnica se ne ustavlja pri tej negativni sodbi, temveč spominja, kako »um in volja v najvišji meri uporabita svojo duhovno naravo, da bi subjektu omogočila storiti dejanje, v katerem

v polnosti živi osebno svobodo.« (VR, št. 13) S tem se na nov način razlaga »poslušnost vere«, izraz iz Dogmatične konstitucije o katoliški veri *Dei Filius* Prvega vatikanskega koncila.

V št. 48 v okrožnici najdemo enega najpomembnejših odlomkov, kjer se priznava prisotnost *semina Verbi* v moderni in sodobni filozofiji, ki ni nujno navdihnena z vero oz. ki je, kakor je to lepo za sebe enkrat rekel J. Habermas, »muzikalno nereligiozna«:

»Res je, da pozoren opazovalec celo v filozofskem razmišljanju tistih, ki so prispevali k razširitvi prepada med vero in razumom, opazi, da se kažejo dragocene klice misli, ki morejo, če jih poglobimo in razvijemo s pravilno naravnano duha in srca, privedi k odkritju poti resnice. Te klice misli najdemo, denimo, v poglobljenih analizah o zaznavi in izkušnji, o imaginarnem in nezavednem, o osebnosti in intersubjektivnosti, o svobodi in vrednotah, o času in zgodovini. Celó téma smrti more postati za vsakega misleca nujen klic k temu, da išče v samem sebi pristen smisel svojega bivanja.« (VR, št. 48)

Iz zgornjega besedila je razvidno, da se krščanstvo, teologija in vera lahko navdihujejo in prevprašujejo tudi tista področja, ki *stricta dicte* ne spadajo v domet »krščanskega« filozofiranja, marveč bolj v nek »sekularen«, oz. bolje rečeno »kritičen« način filozofiranja. Zato lahko razumemo, zakaj se teologi, ki se ukvarjajo s filozofi in filozofijami, neposredno ne posvečajo vprašanju vere, a s svojimi uvidi razširjajo obzorje sodobnega sožitja, brez katerega nima smisla ukvarjanje s teologijo. Tako se lahko najde vzporednosti med proučevanjem okrožnice *Fides et ratio* in npr. filozofom J. Habermasom, če navedemo le dva primera; npr. pogubnost »instrumentalnega razuma«⁹ (VR, št. 47 in Habermas v svoji knjigi *Teorija komunikacijskega delovanja*) in zahteva po odpiranju »komunikacijskemu umu« (Habermas) oz. »verujočemu umu« (VR). S tem se približujemo izsledkom resničnega premisleka o subjektivnosti, ki





jih je morda najgloblje in najbolj podrobno izrazil filozof Dieter Heinrich, ko je v 20. stol. proučeval Fichteja. Odpirajo se tudi spodbude intersubjektivne filozofske misli, predvsem znotraj novojudovske misli velikih filozofov 20. stoletja.¹⁰

S filozofi t.i. komunikacijskega obrata in okrožnico *Fides et ratio* je nakazana trdnost edinosti subjekta, ki misli in veruje. Če znotraj filozofije govorimo o t. i. lingvističnem obratu kot ključnem trenutku spremembe v smer komunikacijskega uma, bi lahko znotraj teologije govorili o t.i. antropološkem obratu kot o ključnem trenutku spremembe v smer verujočega uma, ki ga predlaga okrožnica. S tem se v središče razmisleka o celovitosti subjekta v njegovem intersubjektivnem razkrivanju postavlja identiteta (prim. VR, št. 31–32). To je posebno pomembna tematika, ki teologijo približuje sodobnim naslovnikom, h katerim se obrača. Pri tem teologija sproža globlje rešitve v iskanju resnice; če postmetafizična filozofija izraža, kako je vprašanje resnice izgubilo svojo deklarativno vrednost z ozirom na lingvistično koherentnost doseganja konsenza v komunikacijskem občestvu,¹¹ okrožnica *Fides et ratio* vztraja na metafizično utemeljeni resnici, ki ne izgublja svojega pomena, v kolikor se razum osvobodi svoje zaprtosti.¹² Resnica kaže sama po sebi, vendar je nujno, da se od njene pojavnosti dospe do temelja same resnice.

Edinost mislečega in verujočega subjekta, ki jo vidi okrožnica (prim. št. 13), je novost v izrazu cerkvenega učiteljstva, a se človeški subjekt premišlja skozi prizmo fenomenologije človeške duhovne narave, ki je dinamična in sestavljena; iz verujočega subjekta, ki misli, in iz mislečega subjekta, ki veruje. Med tema dvema poloma pa se odigrava celotni življenjski dinamizem, ki sestoji iz svobodne volje in odločitve, da teži za dobrim in resničnim. Rečeno drugače, obstoji nujnost (*necessitudo*) povezanosti vere in razuma v življenjski korelaciji (prim. VR, št. 100).¹³ Ta nujnost ne odpravlja avtonomnosti vere ali razuma, temveč v

skladu z njenim latinskim pomenom kaže na prijateljsko povezanost med dvema subjektoma in v tem smislu ni slučajno izbrana prav ta beseda za opis povezanosti med vero in razumom.¹⁴

Okrožnica spominja na nujnost iskrenosti in odprtosti (*parrhesia*) vere, ki nujno soustreza smelosti razuma, ki ni prikrajšan za svojo odprtost spričo razodete misli (prim. VR, št. 48).¹⁵ V tem smislu je razodetje za človeka, za razum in vero resnična orientacijska zvezda (VR, št. 15). V antropološko-filozofskem smislu ima razodetje vedno pomen razkrivanja resnice in ponujanja polnejšega odgovora na vprašanja, kot so npr. kdo je človek in zakaj je svet vedno odprt dimenziji skrivnostnosti. V teološko-eschatološkem smislu pa razodetje zahtuje pot polnosti spoznanja troedinega Boga; ta pot pa je Resnica in Življenje, ki vodi proti odrešenju in osvobojenju. Okrožnico *Fides et ratio* je potrebno brati kot teološko spodbudo za osvoboditev razuma od njegovega padca v šibkost in osvoboditev racionalnosti od fragmentarnosti, ki od smisla vodi k nesmislu. Nauk o dvojnem redu spoznanja danes dobiva spremenjeni kontekst in verjetno ga je zato tudi Janez Pavel II. še naprej smatral za upravičenega s tem, ko ga je razslojil na tri stopnje spoznanja resnice: stopnja dejstev, filozofije in vere (prim. VR, št. 30). Ta dvojnost reda spoznanja vodi k odnosu obojestranske nujnosti nedeljenega sodelovanja in udeležbe, ne da bi pri tem ukinjala ali zamenjevala kompetence in dimenzije, lastne veri in razumu. Še več, spoznanje resnice, kakor skozi vero tudi preko razuma izvira iz verujočega zaupanja, ki prihaja od drugega (prim. VR, št. 31–32).

S tem dospemo do vprašanja avtonomije med vero in razumom, med filozofijo in teologijo. Janez Pavel II. se ni utrudil pri poudarjanju te nujnosti korelacije, ki bi izhajala iz načela avtonomije. Pri tem mislimo na legislativno avtonomijo dvojnega reda spoznanja, njunih načinov spoznanja in njunih diskurzov, ki potekajo po lastnih načelih in normah. Stališče učiteljstva glede





avtonomije teologije je nedvomno, vendar novost okrožnice, z obzirom na predhodno učiteljstvo 19. stol., sestoji v zahtevi po avtonomnosti filozofije (prim. VR, št. 49, 75 in 106). Temelj samostojnosti filozofije je v stremljenju razuma k resnici (VR, št. 49) s pomočjo lastnih sredstev (*recta ratio*, *orthos logos*; VR, št. 4), ki imajo za teologijo konstitutivni status.

Iz tega stremljenja k resnici so za Janeza Pavla II. razvidni trije položaji samostojnosti filozofskega uma (VR, št. 75–77): 1. filozofija, ki je popolnoma neodvisna od evangeljskega razodetja oz. resnice in pri filozofskem študiju preiskovanja resnice znotraj naravnega področja, kar tudi pripada filozofiji *sui iuris*, ohranja »vsaj implicitno odprtost za nadnaravno; 2. »krščanska filozofija«, umetnost filozofiranja na krščanski način, pri čemer papež loči dve vrsti: subjektivno in objektivno; 3. filozofija v teologiji, ki sama po sebi poziva k filozofiranju, tj. filozofska teologija oz. fundamentalna teologija, pri čemer se izraz *ancilla* prenese na razlagajoče področje nujnosti filozofije za teologijo, kar pomeni prijateljski odnos.

V vseh treh položajih se vidi, kako ima ta avtonomna korelativnost med filozofijo in teologijo svojo konvergentno točko v stiku z Božjo besedo oz. Logosom oz. z Razodetjem, pri čemer razodetje obdrži svojo dimenzijo popolne darovanosti, tj. drugost v obziru na red spoznanja (VR, št. 15). Ta darovanost je že anticipirana v naši zgodovini kot poslednja in končna vizija Boga, ki se nahaja v verujočem razumu in iskrenem srcu.

Pravzaprav Janez Pavel II. poudarja, da *thamazein* (čudenje oz. občudovanje) filozofije ne izgubi svoje avtentičnosti v srečanju s krščanstvom, s Svetim pismom, Tradicijo ali oznanilom Cerkve, temveč v tem srečnem srečanju lahko sprejme drugačen pogled na človeka in svet, ki mu daje »pomembno filozofsko težo« (VR, št. 80). V srečanju z Besedo se dogodi srečna odprtost tega, kar sem naslovil kot vzajemna korelacija avtonomnega sožitja.

SKLEP: NEZAVRNLJIVE ZAHTEVE ZA FILOZOFIJO IN TELOGIJO

Z ozirom na avtoriteto, ki jo papež ima in zastopa, filozofiji in filozofom nalaga »nezavrnljive zahteve«, ki prihajajo iz srečanja z Božjo besedo. Te zahteve so najprej moralnega reda: da bi bila v skladu z Božjo besedo, se od filozofije pričakuje, da odkrije svojo »modrostno širino v iskanju novega in vseobsegajočega smisla življenja« (VR, št. 81, s čimer dobimo vzporednico teološkim temeljem modrosti, opisanim v prvem in drugem poglavju, ki imajo svoj vrh v modrosti/norosti križa. Nadalje, od filozofije se pričakuje, da »se prepriča o človeški zmožnosti, da pride do spoznanja resnice« (VR, št. 81), kar smo videli, da je eden izmed izzivov sodobne filozofije. Kot tretje se pred filozofijo postavlja zahteva »pristno metafizičnega dosega« (VR, št. 83). Od filozofije se torej pričakuje, da tri svoje temeljne značilnosti (modrost, resnica, metafizika) konkretizira v srečanju s tem, kar bi spadalo v domeno *auditusa* (poslušanja oz. prisluškovanja). Tukaj se čudenje/poslušanje staplja z obzorjem temeljne dimenzije vere; kar pomenijo tri zahteve za teologijo (VR, št. 92–99): *auditus fidei* (hermenevtika vere), *intellectus fidei* (metafizika vere) in *caritas fidei* (konkretizacija v oznanjevanju in katehezi). S tem tako dobimo celovito povezanost nujnosti in tudi nenadomestljivosti odnosa med vero in razumom, filozofijo in teologijo.

Prevedel: Jan Dominik Bogataj

¹ Prispevek dr. Branka Murića je bil predstavljen v hrvaščini na mednarodni znanstveni konferenci z naslovom »Enciklika Fides et ratio – Vjera i razum. Aktualizirano čitanje dvadeset godina poslije«, ki je v organizaciji Kateder za fundamentalno teologijo in filozofijo na Katoliški bogoslovni fakulteti Univerze v Zagrebu (KBF) potekala 14. septembra 2018 v Zagrebu.

² V zadnjem času je natančno analizo navedenih številsk s predlogom napotil na sodobne avtorje in na način razvoj moderne misli skozi tri ključna obdobja (idealizem, ateistični humanizem in znanstveni pozitivizem) podal A. Sabetta, prim. Antonio Sabetta, *Dal senso cercato al senso*





donato. *Pensare la ragione nell'orizzonte della fede*, LUP, Roma, 2007, 107-123.

- ³ O tem prim. Rino Fisichella, *Uvod u fundamentalnu teologiju*, KS, Zagreb, 2015, 15-23. Prevod italijanskega izvirnika: Rino Fisichella, *Introduzione alla teologia fondamentale*, Piemme, Casele Monferrato, 1992.
- ⁴ Benedikt XVI., Okrožnica *Deus caritas est* (25. 12. 2005.), št. 28: »Vera ima gotovo svojo specifično naravo - srečanje z živim Bogom. To srečanje nam odpira nova obzorja daleč onkraj razumu lastnega območja. Hkrati je vera tudi očiščujoča moč za razum sam. Iz božje perspektive vera osvobaja razum njegove zaslepljenosti in mu zato pomaga, da je to, kar je. Vera omogoča razumu, da bolje opravlja svoje lastno delo in bolje vidi to, kar mu je lastno. Prav tukaj je treba dati prostor družbenemu nauku Cerkve, ki noče Cerkvi zagotoviti oblasti nad državo, tudi noče vsiljevati pogledov in načinov ravnanja, ki spadajo k veri, tistim, ki nimajo iste vere. Družbeni nauk Cerkve želi preprosto prispevati k očiščenju razuma in pomagati, da moremo to, kar je pravilno, tu in sedaj spoznati in nato tudi uresničiti.«
- ⁵ O »poslušajočem učitelstvu« kot *intellectus fidei*, ki izhaja iz *auditus fidei* v konkretnem življenju in gibanju sodobne Cerkve, prim. Walter Kasper, Sinodalità nella Chiesa. Camminare insieme nella comunione e nella diversità dei carismi, v: *Teologia*, 40 (2015) 2, 172-181.
- ⁶ Prim. Hans Georg GADAMER, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, v: Idem., *Gesammelte Werke I*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1986, 311s., 380-384.
- ⁷ O zamračenosti postmodernega stanja prim. Zygmunt Bauman, *La decadenza degli intellettuali*, Bollati Boringhieri, Torino, 1992, 14-15; za teološki uvid prim. Sakia Wendel, *Postmoderne Theologie?*, v: Klaus Müller (ur.), *Fundamentaltheologie. Fluchtlinien und gegenwärtige Herausforderungen*, Pustet Verlag, Regensburg, 1998, 193-214.
- ⁸ Za podrobno analizo pomena logosa kot notranjega razsvetljujočega Učitelja v teologiji sv. Avgušтина, prim. Hans Waldenfels, *Einführung in die Theologie der Offenbarung*, Darmstadt, 1996, 60-66. Kar se tiče predloga, da se o našem času misli v kategorijah možnosti »drugega razsvetljenstva«

je v filozofskem smislu v svoji kritiki moderne predlagal J. Habermas. Prim. Jürgen Habermas, *Die Moderne - ein unvollendetes Projekt* (1980), v: Idem., *Die Moderne - ein unvollendetes Projekt. Philosophisch-politische Aufsätze 1977-1990*, Reclam, Leipzig, 1990, 32-54. Prim. tudi Hauke Brunkhorst; Regina Kreide; Cristina Lafont (ur.), *Habermas-Handbuch*, Springer-Verlag, Stuttgart, 2009, 205-213.

- ⁹ Prim. Antonio Sabetta, *Dal senso cercato al senso donato*, 116-117.
- ¹⁰ Navajamo le nekaj primerov: Hansjürgen Verweyen, *Gottes letztes Wort. Grundriß der Fundamentaltheologie*, Pustet, Regensburg, 2002 (1. izd. 1991); Klaus Müller, *Wenn ich 'ich' sage. Studien zur fundamentaltheologischen Relevanz selbstbewußter Subjektivität*, Peter Lang, Frankfurt a. M., 1994; Helmut Peukert, *Wissenschaftstheorie - Handlungstheorie - Fundamentale Theologie. Analysen zu Ansatz und Status theologischer Theoriebildung*, Suhrkamp, Frankfurt a. M., 2009. (1. izd. 1978); Edmund Arens, *Kommunikative Handlungen. Die paradigmatische Bedeutung der Gleichnisse Jesu für eine Handlungstheorie*, Patmos Verlag, Düsseldorf, 1982.
- ¹¹ Prim. Vittorio Possenti, *Terza navigazione. Nichilismo e metafisica*, Armando Editore, Roma, 1998, 204.
- ¹² V tem smislu se zdi zanimiv filozofski predlog metafizike »tretje plovbe« V. Possentija, prim. zg., 317-342; z teološkega gledišča prim. Rino Fisichella, *Metafisica e rivelazione: la prospettiva di Fides et ratio*, v: *PATH*, 5 (2006), 271-283.
- ¹³ Prim. Max Seckler, *Ragione e fede, filosofia e teologia. Il contributo innovativo della enciclica Fides et ratio del 14. settembre 1998 sulla dottrina della conoscenza teologica*, v: Antonio LIVI - Giuseppe Lorizio (ur.), *Il desiderio di conoscere la verità*, Lateran University Press, Roma, 2005, 59.
- ¹⁴ Prim. zg., 60-63.
- ¹⁵ O teološkem pomenu gnoseološke kategorije »razodete misli«; prim. Giuseppe Lorizio, *La logica della fede. Itinerari di teologia fondamentale*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 2002, 284; bolj obširno prim. Branko Murić, *La rivelazione come comunicazione del fondamento ultimo. Excerptum thesis ad Doctoratum in Sacra Theologia consequendum*, Roma, 2016, 182-220.

